

Ok, Tüfek ve At: 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi

Özgür Kolçak

Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023, 500 sayfa, ISBN: 978-975-17-5742-5.

Halil İbrahim BOZATLI*

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Özgür Kolçak, 1979 yılında doğmuş ve akademik kariyerine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde adım atmıştır. Lisans eğitimini 2001 yılında tamamlayan Kolçak, tarih alanındaki öncü eğitimine yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî evrimini derinlemesine inceleyen doktora tezi, "XVII. Yüzyıl Askerî Değişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları" başlığını taşımaktadır. Uzun yıllardır Osmanlı askerî tarihi üzerine odaklanan Kolçak, 2023 yılında kaleme aldığı *Ok, Tüfek ve At: 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi* adlı kitabıyla bu alandaki kapsamlı çalışmalarını somut bir eserle taçlandırmıştır.

Özgür Kolçak, *Ok, Tüfek ve At: 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi* adlı eserini, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî evrimini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, özellikle 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan yapısal değişimlerin etkisi altında ateşli silah kullanımının kitleselleşmesini ele almak amacıyla yazmıştır. Kitap, 1570'ten itibaren mevsimlik seferlerin yerini uzun soluklu cephe savaşlarına bırakmasının, Osmanlı askerî yapısında önemli bir dönüşümü tetiklediği konusunu işlemekte, bu dönemdeki artan askerî hareketlilik ve yoğunluğun Osmanlı askerî ve siyasi tarihine dair önemli sorulara cevap verebileceği düşüncesini vurgulamaktadır. Kitapta, odak noktaları vurgulanarak, okuyucuya akademik bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır. Yazarın belirttiği gibi, metin arşiv belgeleri ve özellikle Bâb-ı Âsâfi ve Divan kalemindeki Mühimme Defterleri gibi kaynaklar kullanılarak yazılmıştır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Millî Savunma Üniversitesi Harp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, halilbozatli64@gmail.com

Kitabın temel argümanı “Osmanlı İmparatorluğu’nun askerî evrimi sırasında, ateşli silahların yaygınlaşmasıyla birlikte süvari birliklerinin tüfek kullanımındaki adaptasyonu ve ekonomik zorlukları nasıl etkilenmiştir?” sorusu etrafındadır. Kitap, bu temel argüman etrafında yedi başlık altında detaylı bir analiz sunmaktadır.

İlk bölüm olan “Askerî Devrim”, kuramını ve ona yapılan eleştirileri konu almaktadır. Bilindiği üzere, askerî devrim kuramı, önde gelen tarihçilere göre; askerî donanım, bu donanımı uygulama taktikleri ve askerî strateji değişikliklerindeki önemli gelişmelerin Avrupa devletlerinin yükselmesine yol açtığı görüşündedir. Yazar, askerî devrimi Batı’nın perspektifinden açıklarken, bu sürecin temelinde kültürel farklılıkların olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bunu yaparken Batı’nın kavramlarını Osmanlı askeri bağlamında değerlendirmekten kendini alamamaktadır. Batı-dışı savaş geleneğinin, genellikle kitlesel muharebeler yerine ritüel ağırlıklı mübarezeler gibi çekingen yöntemlere odaklandığını belirtir. Yazar, Batı ordularının sayıca az olmalarına rağmen teknolojik gelişmelere hızla adapte olma yeteneklerini, disiplin anlayışlarını, sürekli askerî teorik evrimlerini, düşman imhasına yönelik geleneğini ve sürekli rekabet içindeki değişen şartlara uyum sağlama yeteneklerini vurgular. Yazar, Batı’nın küresel hâkimiyetini sadece askerî teknolojik üstünlüğüne değil; aynı zamanda yerel müttefiklerin rolü, ele geçirilen bölgelerin iç zayıflıkları ve Batı ekonomisinin genişleme eğilimleri gibi faktörlere bağlamayı savunur. Yazar, bu çerçevede Osmanlı bağlamına atıfta bulunarak, kitabın ana konusunun Osmanlı perspektifinde gelişeceğini vurgular.

İkinci bölümde, Osmanlı askerî tecrübesini ele alan Batılı ve yerli literatürün kapsamlı bir değerlendirmesi yer almaktadır. Yazar, öncelikle 1593-1606 döneminde Osmanlı ordusunun Batılı gözlemcilerle yansıyan değerlendirmelerini ele alarak farklı uzmanların perspektiflerine odaklanmaktadır. Guilmartin’e göre Osmanlı ordusunun batılı ordulara karşı etkili bir çözüm üretememesiyle ilgili görüşleri ve diğer uzmanların Osmanlıların askerî devrim yaşayarak disiplinli birliklere sahip olduklarına dair değerlendirmeleri arasındaki çatışmayı vurgulamaktadır. Burada yazar, ateşli silahların doğası ile disiplin arasındaki farkı biraz daha öne çıkarması tezini kuvvetlendirebilirdi. Çünkü ateşin caydırıcı özelliği insanları belli bir disipline sokmak için yeterli olmaktadır. Yazar, revizyonist literatür bağlamında Osmanlı askerî tarihine odaklanarak, Osmanlıların kendi silah ve mühimmatını üretebildiklerini, silah teknolojileri ve yönetim teknikleri konularında batılı güçlere katkıda bulduklarını belirtir. Yazar, Trace italienne tarzı tahkimatın 15. yüzyılda ortaya çıktığı iddialarını ele almakta ve Rumeli Hisarı, Yedikule, Sultaniye ve Kilitülbahr gibi kaleleri örneklerle sunarak Osmanlı askerî mimarisindeki evrimi detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Yine burada Osmanlı askerî devrimi aldı altında Batı askerî devrim nüvelerine atıf bulunmaktadır.

Üçüncü bölüm, 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı ordusunun nitelik ve büyüme sebeplerini incelemeyi amaçlamaktadır. Dönemin sürekli savaşları, Osmanlı sistemini düzensiz hamlelere zorlamıştır. Yazar, Osmanlı ordusunun düzensiz büyümesine karşı Lütfü Paşa’nın tepkisine odaklanır. Lütfü Paşa, devlet hazinesini gözeterek ordunun az ve iyi eğitilmiş profesyonellerden oluşması gerektiğini

savunur. Yazar, kapıkulu sisteminin devlet soyut kişiliğine hizmet etmeye başlamasına vurgu yapar. 16. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı merkezî ordusunun büyümesi, tüfekli piyade yerine kapıkulu ocaklarının genişlemesinden kaynaklanmıştır. 1570-1574 deniz harekâtları ve 1578 İran Savaşı, Osmanlı askerî yapısını değiştirmiştir. Osmanlı bütçesi açık vermemiş, harcamalar cizye vergisi ve avarız geliriyle kapatılmıştır. Celali İsyânları döneminde özel orduların çıkışı, asker toplama yöntemini etkilemiştir. Kanun-ı kadime aykırı olarak tek oğlanlı ailelere uygulanmıştır. Yazar, Osmanlı ordusunun evrimini detaylı bir şekilde sunmuştur. Ancak metnin bilimsel temelleri daha fazla referans eklenerek güçlendirilebilir ve ekonomik, sosyal faktörlerin etkisi daha derinlemesine incelenebilirdi.

Dördüncü bölüm, Osmanlı İmparatorluğu'nda ateşli silahların yaygınlaştığı dönemde okçuluk pratiği üzerine odaklanmaktadır. Yazar bu bölümde, Osmanlı okçuluğunun ateşli silahlarla karşılaşması sürecinde; okçu nefer olma zorluklarını, tüfeklerin avantajlarını ve zafiyetlerini, okçuluğun üretim ve maliyet konularını detaylı bir şekilde ele alarak, Osmanlı okçuluğunun dönüşümünü ve bu dönemdeki önemli faktörleri açıklamaya odaklanmaktadır. Yazar, ateşli silahların yaygınlaşmasına direnç gösteren kurmalı yayların önemine vurgu yaparken, kapıkulu neferlerinde tüfeklerin yayların yerini almasının başlangıcını 16. yüzyılın ilk çeyreğine kadar götürmektedir. Yazar, kalabalık kitlelere düşük maliyetli basit mekanizmalı silahlar üretmenin daha avantajlı olduğunu vurgulayarak, ekonomik değerlendirmeyi dikkate alarak Osmanlı okçuluğunun evrimini çözümler.

Beşinci bölüm, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı teknoloji tarihine derin bir bakış sunarak, 16. yüzyılda bir Osmanlı tüfeğinin üretim aşamalarını ve bu dönemdeki sürekli askerî girişimlerin hızına yetişme çabalarını yaratıcı bir dille detaylı bir şekilde ele almaktadır. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ateşli silahlarla tanışmasının erken dönemlere dayandığını ancak bu silahların Avrupa'da daha hızlı yayıldığını ve Rumeli'deki kalelerde yoğunlaştığını ortaya koyar. Metinde, Tüfenkhane-i Amire'nin işleyişi, ham maddelerin temini ve üretim organizasyonunun karmaşıklığı detaylı bir şekilde incelenir. Ayrıca miri tüfeklerin dağıtımı ve kullanımı üzerinde durularak, Osmanlı reayasının elindeki tüfeklerin standartlara uygunluğunun, neden merkezî hükûmeti endişelendirdiği açıklanır.

Altıncı bölüm, Yeni Çağ Osmanlı süvarisinin ateşli silahlarla kurduğu karmaşık ilişkiyi derinlemesine analiz etmeyi hedeflemektedir. Atlı birliklerin ateşli silahları nasıl bütünleşik bir yapıya büründüğü sorusuna, yaratıcı bir bakış açısıyla cevap aramaktadır. Yazar, Osmanlı süvarisinin tüfek kullanımı üzerine odaklanılmaktadır. 17. yüzyılın ortalarına kadar süvarilerin tüfek kullanımının tutukluk yapmadan çalışabilen mekanizmaların ortaya çıkmasıyla mümkün hâle geldiği belirtilmektedir. Busbecq'in gözlemlerine yer veren yazar, Türklerin ve İranlıların, at sırtında kullanılan piştov ve karabinalardan korktuklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Osmanlı süvarisinin tüfek kullanımının kökeninin kadim Memlûk topraklarına dayandığına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Süvarinin at sırtında tüfek kullanma becerisinin kişisel yeteneklere dayandığı, özellikle atlı tüfekçilerin tüfeklerini yeniden doldurabilme kabiliyetlerinin belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Yedinci bölüm, Osmanlı mali tarihinde atın ve süvarinin önemini vurgulayarak, ordunun hızlı büyümesi

ve sürekli savaşlar bağlamında savaş atı yetiştirmenin zaman maliyetinin ne denli zorlayıcı bir faktör olduğunu analiz etmektedir. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılın ikinci yarısındaki süvari gücünün zayıflamasını iki temel unsura odaklanarak açıklamaktadır. İlk olarak, at yetiştiriciliği ve süvari ekonomisi üzerinde durarak, Otuz Yıl Savaşlarındaki Osmanlı süvarisinin performansını ekonomik bir perspektiften değerlendirir. İkinci olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılın ikinci yarısında askerî yapısındaki değişimlere odaklanarak, şehzadeler arasındaki taht kavgaları ve dış tehditlerin artışı ele alır. Safevi tehdidi ve iç çatışmaların Osmanlı ordusunun geleneksel yöntemlerini sürdürmeyi zorlaştırdığını ve devşirme usulünün 1640'lara kadar terk edilmesine yol açtığını belirtir.

Kitabın bölümlerini değerlendirdikten sonra, eserin yazılma amacına uygunluğunu sorgulamak önemlidir. Osmanlı'da gerçekleşen askerî devrim iddiasıyla birlikte, bu devrimin ne gibi olumlu sonuçlar doğurduğunu açıkça belirtmek gerekmektedir. Her ne kadar bölümler içinde değerli bilgiler barındırsa da dönemin özelliklerine nasıl adapte olduğunu göstermek ve bu adaptasyondan elde edilen faydaları anlatmak önemlidir. Metnin içeriğindeki yeniliklerin kültürel bir yansıma olduğu iddiası, umut verici bir noktadır ancak daha detaylı bir açıklamayı hak ederdi. Kitabın amacı 16. yüzyıl Osmanlı askerî evrimini ele almaksa, bu evrimi Osmanlı'nın iç dinamikleri ve kavramlarıyla ilişkilendirmek daha uygun olacaktır. Kitap, Osmanlı Devleti'nin, askerî alanda Batı'nın getirdiği yeniliklere rağmen nasıl olup da hâlâ Batı'ya karşı başarılar elde ettiği sorusuna odaklanmasına rağmen, bu dönemdeki stratejik kazanımları ve zaferleri daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilirdi.

Kitapta birkaç bölüm dışında iktisadi ağırlıklı bir anlatım hâkim görünmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik dinamikleri incelenirken, yalnızca iktisat tarihi perspektifinden ziyade, devletin kaynak üretme kabiliyeti daha fazla vurgulanmalıdır. Bu analizde, sınırlı kalmamak adına Osmanlı'nın ekonomik yapılanması, kaynak yönetimi ve gelir elde etme stratejileri geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî teknoloji transfer kanalları bağlamında Avrupa'dan edindiği bilgileri ve uzmanları gerektiği kadar, detaylı bir şekilde ele almamakta, bu önemli stratejik değişimi yeterince vurgulamamaktadır. Tophane'deki gelişmelerin, Osmanlıların savunma ve saldırı kapasitesini nasıl etkilediğine dair ayrıntılı bir anlatımın olmaması, okuyucuya eksik bir perspektif sunmaktadır.

Eğer kitap, Avrupa'daki gibi bir askerî devrim kuramı oluşturmayı amaçlıyorsa, bu kuramın Osmanlı'nın özgün özellikleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Avrupa'daki askerî devrimle benzerlikler ve farklılıklar vurgulanmalı, Osmanlı'nın kendi bağlamı içinde ele alınmalıdır. Akademik bir dil kullanılarak yapılan bu eleştiri, kitabın daha derinlemesine bir anlayış sunmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Son olarak, yazarın giriş bölümünde kabul ettiği problemler burada bir kez daha zikredilmemiştir.

Kitap, bağlamındaki bazı problemlerle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî tarihine ve stratejik evrimine dair titiz ve detaylı bir çalışma sunmaktadır. Bu eser, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî geçmişine ilgi duyan tarihçiler, akademisyenler, öğrenciler ve genel okuyucular için önemli bir

bilgi kaynağıdır. Akademik bir odak taşımaya rağmen, yazarın dili ve içerik düzeni sayesinde genel okuyucunun da anlayabileceği bir formatta sunulmuştur. Kitabın dikkat çekici özelliklerinden biri, zengin bir kaynak yelpazesıyla desteklenmiş olmasıdır. Yazar, bazı bölümlerde tablolar ve sayılar kullanarak okuyucuya karmaşık bilgiler sunsa da bu görsel unsurların kullanımı, okuyucunun konuyu anlamasını kolaylaştırmaktadır. Yazar, kitapta karmaşık konuları anlaşılır bir şekilde ifade etmiş ve kitap, hem uzmanlar hem de genel okuyucular için anlamlı bir kaynak hâline gelmiştir.